แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ*

A GUIDELINES FOR A BUDDHIST INTEGRATED ASSOCIATION OF FRIENDS FOR THAI CHILDREN AND YOUTH IN THE SOCIAL MEDIA

ปารินันท์ ปางทิพย์อำไพ
Parinun Pangthipampai
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: parinunp@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ 2) ศึกษาหลักการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เสนอแนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการศึกษาด้านเอกสารและการศึกษาภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guidelines) และแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Group Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก 20 คนและสนทนากลุ่ม 10 คนโดยเลือกแบบเจาะจง และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ เป็นไปตามกระบวนการของ LOVE Model ที่แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ องค์ประกอบภายนอก (ปรโตโฆสะ) ที่เริ่มด้วยการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน จากบุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย โดยบุคคลเหล่านั้นจะต้องทำหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนตามหลักการสัมพันธภาพในทิศ 6 และองค์ประกอบภายใน (โยนิโสมนสิการ) ที่เป็นการคิดวิเคราะห์รอบด้านอย่างถี่ถ้วนของเด็กและเยาวชน จากข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากบุคคลอื่นที่เป็นปัจจัยภายนอก ผนวกกับประสบการณ์เชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้น แล้วใช้วิธีพิจารณาทางปัญญาตามหลักโยนิโสมนสิการ จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามแนวทางการคบเพื่อน เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาที่อาศัยองค์ประกอบทั้งสองส่วน ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชน รวมถึงเป็นการลดปัญหาและความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ภัยออนไลน์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

คำสำคัญ: การคบเพื่อน, เด็กและเยาวชนไทย, สื่อสังคมออนไลน์, พุทธบูรณาการ

---

* Received 17 January 2020; Revised 29 February 2020; Accepted 29 February 2020

Abstract

This qualitative research aims to 1) study the current situation of association with friends for Thai children and youth in the social media, 2) analyse the Theravada Buddhist doctrines concerning association and interaction with people and 3) propose the way to association with friends for Thai children and youth in social media. The thesis relied on documentary and in-depth interviews and focus group discussions. There were 20 key informants for the interviews and 10 for the discussions, all of which had been sampled via purposive sampling. In analysing qualitative data, the thesis used content analysis.

The results of this research shows that a guidelines for a Buddhist integrated association of friends for Thai children and youth in the social media can be summarized in the LOVE Model (LOVE stands for Learning from Others by being Vigilant through Experience.): categorised into 2 factors, external factor (influence of the others) which is hearing or learning from others. Others means all people that we have interacted with them. They must perform their responsibility duties in accordance with interaction rules described in Disa 6 principles. Then internal factor (Yonisomanasikara) which is critical thinking based on information given from external factor plus own empirical experience would result in thorough determined all aspects during critical thinking. Practicing this guidelines for association will enhance the process of critical thinking. Therefore child and youth will be immune against counter problems resulted in reducing risk from online threat.

Keywords: Association,Thai Childen And Youth, Social Media, Buddhist Integration

บทนำ

นโยบายไทยแลนด์ 4.0 มุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบใหม่ ที่ต้องเติมเต็มด้วยวิทยาการความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนา ส่งผลให้หน่วยงานรัฐทุกภาคส่วน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศในหลายช่องทาง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนไทยในยุค 4.0 ที่เติบโตขึ้นท่ามกลางเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้น ผนวกกับนโยบายส่งเสริมและพัฒนาระบบเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2560) และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานโทรคมนาคมที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีการใช้สื่อออนไลน์อย่างแพร่หลาย

และกลายเป็นส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ที่เปลี่ยนรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์จากการพบปะเจอหน้าเช่นในอดีต เป็นการโต้ตอบกันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในหลายทิศทาง

การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ส่งผลต่อกระบวนการสังคมประกิต ที่บุคคลรับเอาความเชื่อ เจตคติ สถานภาพ บทบาท ปทัสถานทางสังคม และพฤติกรรมที่เรียนรู้จากสังคม (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร, 2546) ทำให้เกิดความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมในยุคไทยแลนด์ 4.0 เด็กยุคใหม่หรือเด็กดิจิทัลเจเนอเรชั่นมีความน่าเป็นห่วงด้านแนวคิด พฤติกรรม และบรรทัดฐานทางสังคม (วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์, 2559) ที่ให้คุณค่าและความนิยมกับความสนุกสนานและความฟุ้งเฟ้อ การละเลยเรื่องระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ ขาดความเคารพเกรงใจต่อผู้อาวุโส และการใช้สื่อออนไลน์ในด้านลบมากกว่าด้านบวก (พระมหาทวี มหาปญฺโญ และคณะ, 2557) ติดการสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวผ่านทางสังคมออนไลน์ (นรวีร์ โชติวรานนท์, 2557) ติดเกมอินเทอร์เน็ท (สุทธิพร นิราพาธ, 2557) รวมถึงภาครัฐขาดการกำกับควบคุม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและสื่อทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมก้าวร้าวและพฤติกรรมเสี่ยงต่อการก่ออาชญากรรม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12, 2559) อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้จากตัวแบบ (Observational Learning)

ด้วยเหตุที่การปฏิสัมพันธ์ผ่านโลกออนไลน์ เปิดโอกาสให้บอกรับเพื่อนได้ง่าย ๆ เพียงรู้จักแค่คำพูดและสิ่งที่เขาแสดงออกในโลกเสมือนจริง ซึ่งอาจไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริงของเขา ส่งผลต่อสถิติอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องมาจากปัญหาภัยจากสังคมออนไลน์ที่เกิดกับเด็กและเยาวชนไทย (ปวีณา หงสกุล, 2562) ไม่ว่าจะเป็นการล่อลวงไปกระทำมิดีมิร้าย ประทุษร้ายต่อร่างกายและทรัพย์สิน จากมิจฉาชีพที่แฝงเร้นในกลุ่มประชากรผู้ใช้สังคมออนไลน์ (กองกิจการเด็กและเยาวชน, 2561) รวมถึงเคยถูกกลั่นแกล้งรังแกออนไลน์ (มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย, 2562) ทำให้การคบเพื่อนในโลกออนไลน์ต้องใช้ความระมัดระวังมากขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ โดยการนำหลักการคบเพื่อนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามาบูรณาการกับแนวคิดการปฏิสัมพันธ์ในสังคมประกิตที่เป็นผลมาจากทฤษฎีพฤติกรรมนิยม และเสนอแนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อออนไลน์ เพื่อเป็นการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้กับอนาคตของชาติในการรับมือกับภัยที่แฝงมาจากผู้คนในสื่อสังคมออนไลน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์

2. เพื่อศึกษาหลักการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. เพื่อเสนอแนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มีรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารหลักฐาน (Documentary) และภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth/Group interview) จากผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและเยาวชนในสื่อสังคมออนไลน์ และด้านสื่อสังคมออนไลน์ กำหนดขอบเขตศึกษาเฉพาะการปฏิสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ ประเภทเฟซบุ๊ค (Facebook) และไลน์ (Line) รวมทั้งเก็บข้อมูลจากเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วยการศึกษาเอกสารและแนวคำถามในการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความ ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นต่าง ๆ ในการสร้างเครื่องมือ เก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมเนื้อหาที่กำหนด

2. สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์อย่างมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

3. นำแบบสอบถามไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขและปรับปรุงข้อความในแบบสัมภาษณ์

4. นำแบบสอบถามที่ได้รับคำแนะนำ มาปรับปรุงแก้ไขและนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 4 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรง ความสมบูรณ์ และความครอบคลุมเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาแนวคำถามแต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่

5. ปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ และเตรียมแบบสอบถามที่สมบูรณ์แล้วเพื่อนำไปเก็บข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ด้านเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยทบทวนองค์ความรู้ เอกสาร แนวคิดสังคมประกิต ทฤษฎีพฤติกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นปฏิสัมพันธ์ กระบวนการคบเพื่อนและผลกระทบในแง่มุมของพุทธธรรม รวมถึงผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนไทย

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก/กลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกแบ่งเป็น

2.1 กลุ่มเด็กและเยาวชน โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชนในสภาเด็กและเยาวชนแห่งประเทศไทย กลุ่มเด็กและเยาวชนในบ้านพักเด็กและ

เยาวชนกรุงเทพ กลุ่มนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา และกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน โดยคัดเลือกจากเกณฑ์อายุตั้งแต่ 12-18 ปี และความสมัครใจในการตอบคำถาม

2.2 กลุ่มนักวิชาการ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเด็กและเยาวชนไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสื่อออนไลน์ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนไทย และผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านดังกล่าว ไม่ต่ำกว่า 10 ปี

วิธีการสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นการเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญผสมผสานการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของช่วงเวลาของการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) จากข้อมูลที่ได้รับ โดยแบ่งประเภทตามเนื้อหาของกรอบแนวคิด ทฤษฎี และตอบปัญหาของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยเปรียบเทียบเนื้อหาข้อมูลต่าง ๆ แยกเป็นแต่ละประเด็น

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า เด็กไทยมีทัศนคติและประสบการณ์การใช้อินเทอร์เน็ท ที่เชื่อว่าอินเทอร์เน็ตมีประโยชน์ และตระหนักถึงภัยอันตรายและความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น โดยที่เด็กมีความเชื่อว่าสามารถให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือเพื่อนที่ประสบภัยออนไลน์ได้ และเชื่อว่าเมื่อเกิดปัญหากับตนเองก็สามารถจัดการได้

ภาพที่ 1 ความเชื่อของเด็กและเยาวชนไทยที่มีต่อเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต
(ที่มา: รายงานการวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์เด็กกับภัยออนไลน์ ประจำปี 2562 จัดทำโดย มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย)

การใช้งานอินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่จะกระทำโดยผ่านแท็บเล็ตหรือสมาร์ทโฟน ใช้เพื่อการพักผ่อนหรือกิจกรรมสันทนาการ เช่น ดูหนัง ฟังเพลง เล่นเกมเป็นหลัก และมีประสบการณ์ถูกกลั่นแกล้งรังแกออนไลน์ โดยไม่ได้บอกใครเรื่องที่โดนกลั่นแกล้ง เด็กที่ถูกแกล้งเคยแกล้งคนอื่นทางออนไลน์เช่นกัน นอกจากนี้เคยพบเห็นสื่อลามกอนาจารทางออนไลน์ เคยครอบครองสื่อลามก เคยส่ง ส่งต่อ หรือแชร์สื่อลามกอนาจารทางออนไลน์ รวมถึงเคยถ่ายภาพหรือวีดีโอตนเองในลักษณะลามกอนาจารแล้วส่งให้คนอื่น บางคนเปิดอ่านอีเมลหรือคลิกลิงก์ที่ไม่รู้จัก ทั้งยังให้ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อที่อยู่เบอร์โทรศัพท์ วันเดือนปีเกิด ภาพถ่ายของตัวเองหรือครอบครัว นัดพบเพื่อนที่รู้จักจากโลกออนไลน์

ภาพที่ 2 พฤติกรรมเสี่ยงออนไลน์ของเด็กและเยาวชน
(ที่มา: รายงานการวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์เด็กกับภัยออนไลน์ ประจำปี 2562 จัดทำโดย มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย)

พฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นจัดเป็นพฤติกรรมที่สุ่มเสี่ยงที่ทำให้เกิดภัยอันตรายต่อเด็กและเยาวชน อาทิเช่น ล้อเลียน ดูถูกทำให้เสียใจ เสียเงิน ถูกละเมิดทางเพศ ถูกทำร้ายร่างกาย ถูกถ่ายภาพหรือคลิปวิดีโอ อันเป็นสถานการณ์การใช้สื่อออนไลน์ของเด็กและเยาวชนไทยที่กำลังดำเนินอยู่ในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี ผลวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เด็กและเยาวชนกับผู้ใหญ่เป็นไปในทิศทางขัดแย้งกัน ในขณะที่เด็กและเยาวชนที่ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นตรงกัน

ว่า จะไม่กดรับเพื่อนหรือแช็ตกับคนแปลกหน้า หรือถ้ามีโพรไฟล์ไม่น่าไว้วางใจก็จะกดบล็อกทันที ส่วนผู้ใหญ่ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน ต่างเคยมีประสบการณ์ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ถูกล่อลวงจากเพื่อนออนไลน์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาหลักการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักพุทธธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะช่วยสร้างเสริมความตระหนักรู้ให้กับเด็กและเยาวชนไทย ในการพิจารณาลักษณะและคุณสมบัติของบุคคลที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในสื่อออนไลน์ ได้แก่ ลักษณะและคุณสมบัติของเพื่อนที่ควรคบ (กัลยาณมิตตา) ที่จะช่วยสั่งสอน แนะนำให้มีความรู้ความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) และช่วยเหลือเกื้อกูลในชีวิตประจำวัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์) รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งในสัมพันธภาพทางสังคมโดยเริ่มจากหน่วยเล็กที่สุด นั่นคือ ตัวของเด็กและเยาวชนเองในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบตัว (ทิศ 6) เริ่มจากครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และศาสนสถาน ผนวกเข้าด้วยการประสานสามัคคีที่ทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน โดยใช้หลักการสงเคราะห์ (สังคหวัตถุ 4) อันเป็นการแสดงน้ำใจต่อกันระหว่างคนทั่วไป นั่นคือการรู้จักแบ่งปัน การพูดจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และเป็นผู้มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย จะช่วยลดปัญหากระทบกระทั่งทางสังคม ที่เกิดจากการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หลักธรรมข้างต้นมีส่วนในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กและเยาวชนในสื่อสังคมออนไลน์ และพัฒนาฝึกฝนให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมจากการเรียนรู้ผ่านสิ่งแวดล้อมที่คือเพื่อน (ปรโตโฆสะ) ส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม ก่อให้เกิดความสุขในสังคม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนจะต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 ส่วนนี้ คือ

1. เด็กและเยาวชน เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ (ปรโตโฆสะ) รวมถึงตำราเอกสาร ทฤษฎี (Media literacy) แล้วจึงนำมาประมวลผลด้วยการใช้ความคิดของตนเอง (โยนิโสมนสิการ) ในการเลือกคบเพื่อนในสื่อสังคมออนไลน์

2. ครอบครัวและสังคม ทำหน้าที่ของบุคคลตามหลักทิศ 6 เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีหน้าที่อบรมสั่งสอน ชี้แนะและดูแลเด็กและเยาวชนทั้งทางกายและจิตใจ ครูมีหน้าที่ให้ความรู้ ชี้แนะศิลปะวิทยาการในศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันคือ การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) จะช่วยทำให้เด็กและเยาวชนเลือกคบเพื่อนที่ดีในสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงการปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องและเป็นแบบแผนอันดีให้ปฏิบัติตาม

3. ภาครัฐ มีนโยบายสนับสนุนทั้งงบประมาณในการจัดโครงการอบรมและจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์รวมถึงสื่อใหม่ ที่จะช่วยเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน และทำให้เด็กและเยาวชนปลอดภัยจากอันตรายที่มากับภัยจากโลกออนไลน์ ด้วยการจัดโครงการอบรม เผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนในเรื่องการรู้เท่าทันสื่อ หรือภัยออนไลน์ต่าง ๆ ทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักและสอดส่องดูแลคนใกล้ตัวรวมถึงเด็กและเยาวชนในครอบครัวด้วย สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์จากผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับภาครัฐ

อภิปรายผล

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์พบว่า เด็กและเยาวชนไทยมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และใช้งานต่อวันเกินกว่า 10 ชั่วโมง โดยวัตถุประสงค์หลักคือ การพูดคุยหรือแช็ตกับเพื่อน ผ่านทาง

เฟซบุ๊คและไลน์ ที่มีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่ดูเสมือนว่าจะมีผลกระทบในด้านลบมากกว่าสอดคล้องกับผลวิจัยของเสาวภาคย์ แหลมเพ็ชร ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและผลกระทบจากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนนทบุรี โดยนักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการพูดคุยกับเพื่อนเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป รองลงมาเป็นการใช้เพื่อคุยกับเพื่อนเกี่ยวกับการเรียน และใช้เพื่อหาเพื่อนใหม่ (เสาวภาคย์ แหลมเพ็ชร, 2559) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของดวงรัตน์ โกยจิตเจริญ (ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ, 2558) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนนักศึกษาในจังหวัดภูเก็ต พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อพูดคุยกับเพื่อนในปัจจุบันและเพื่อนเก่า และได้รับผลกระทบทางด้านอารมณ์ การเรียนและสังคมตามลำดับ สอดคล้องกับรายงานการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เด็กกับภัยออนไลน์ ประจำปี 2562 โดยสำรวจเด็กและเยาวชนไทยจำนวน 15,318 คน เกี่ยวกับสถานการณ์เด็กกับภัยออนไลน์ พบว่า เด็กส่วนใหญ่เคยพูดคุยกับคนที่ไม่รู้จักผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีการแชร์ตำแหน่ง หรือเช็คอินตามสถานที่ต่าง ๆ เคยนัดพบกับเพื่อนออนไลน์อย่างน้อย 1 ครั้ง และถูกทำให้เสียใจ ถูกหลอกให้เสียเงินหรือทรัพย์สิน ถูกละเมิดทางเพศ ถูกทุบตีทำร้ายร่างกาย ถูกถ่ายภาพหรือคลิปวีดีโอแล้วนำไปประจาน หรือข่มขู่เรื่องเงิน (มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย, 2562)

สถานการณ์ของเด็กในโลกออนไลน์เป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมของบุคคลที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ จนหล่อหลอมเป็นพฤติกรรม สกินเนอร์อธิบายการเรียนรู้พฤติกรรมผ่านกระบวนการเสริมแรงที่มีแรงผลักดันและเป็นพลังในการกระตุ้นที่สำคัญ และก่อให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือ ลบพฤติกรรมเก่า ๆ หรือสั่งสมพฤติกรรมลักษณะพฤติกรรมใด ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยหรือลักษณะบุคลิกภาพประจำตัวของบุคคล (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2551) จึงสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน โดยเน้นว่าบุคคลจะมีบุคลิกภาพเช่นไร ขึ้นอยู่กับว่าเขาได้รับการเสริมแรงจากบุคคลและกลุ่มสังคมอย่างไร (นพมาศ ธีรเวคิน, 2542) จากการที่ภัยออนไลน์มีมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า มีแรงกระตุ้นที่ผลักดันให้เกิดพฤติกรรมทางลบที่ฉกฉวยและหาประโยชน์จากบุคคลอื่น โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน เช่น มอมเมา ประสงค์ร้ายต่อทรัพย์ ประทุษร้ายร่างกาย สอดคล้องกับรายงานจากกรมกิจการเด็กและเยาวชน (กองกิจการเด็กและเยาวชน, 2561) พบว่า จำนวนเด็กและเยาวชนถูกล่อลวงไปกระทำมิดีมิร้าย ถูกประทุษร้ายต่อร่างกายและทรัพย์สิน จากมิจฉาชีพที่แฝงเร้นในกลุ่มประชากรผู้ใช้สังคมออนไลน์ และการกลั่นแกล้งรังแกบนโลกออนไลน์ เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่แบนดูรา อธิบายทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าเป็นการเรียนรู้จากตัวแบบหรือการเลียนแบบ โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นเมื่อรับรู้สาร และจบลงเมื่อแปลงสารเก็บไว้ในสมอง (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2551) ดังนั้นการเรียนรู้ตามตัวแบบ มีแนวคิด โดยสรุปว่า

คนเราสามารถเรียนรู้จากการกระทำของคนอื่น โดยการแปรเปลี่ยนพฤติกรรมต้นแบบให้กลายเป็นสัญลักษณ์ในรูปของภาพหรือภาษา สมองจะเก็บสัญลักษณ์เหล่านี้ไว้ ถ้าซักซ้อมอยู่เสมอก็จะจำได้ดี และเมื่อมีการจูงใจที่เหมาะสมให้มีการแสดงพฤติกรรมภายนอก ก็จะแปลสัญลักษณ์ในสมองให้ออกมาเป็นพฤติกรรมต่อไป ดังนั้น เมื่อเด็กและเยาวชนได้เห็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกออนไลน์ เกิดการเรียนรู้แล้วนั้น กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร 3 ประการนี้ ได้แก่ ตัวบุคคล พฤติกรรมของบุคคล และสิ่งแวดล้อม โดยแหล่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สำคัญคือ กลุ่มเพื่อนที่เป็นสิ่งแวดล้อม นั้นมีผลต่อเด็ก แต่ในขณะเดียวกันเด็กก็สามารถมีปฏิกิริยาโต้ตอบของตัวเอง ทั้งนี้หมายความว่าเด็กสามารถสร้างสิ่งแวดล้อมและมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเด็กยุคดิจิทัลภายใต้สังคมแห่งสื่อออนไลน์และการเรียนรู้ทางสังคม พบว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อให้เด็กรู้เท่าทันสื่อและสามารถอยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยีและสื่อที่อาจถึงไปในทางไม่ถูกต้องดีงาม มีลักษณะ 3 ประสาน คือ ผู้ปกครอง ครู และเด็ก (วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์, 2559) และสอดคล้องกับงานวิจัยของทัศนีย์ เจนวิถีสุข ได้ศึกษาเรื่อง การฟื้นตัวจากวิกฤติสิ่งแวดล้อมตามมุมมองของพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมที่คือเพื่อนเป็นอย่างมาก รวมถึงระบุวิธีคบเพื่อนหรือคบมิตร เพราะเพื่อนมีส่วนในการชี้นำให้คนดีและเสียได้มากที่สุด จึงควรคบหากัลยาณมิตร เพราะจะเป็นผู้ที่สั่งสอน แนะนำ ความรู้ความเห็นที่ถูกต้องและมีความประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันในทางที่นำไปสู่ความเจริญ (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2553)

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ จะช่วยทำให้เด็กและเยาวชนมีวิจารณญาณในการเลือกคบเพื่อน และพัฒนาฝึกฝนให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมจากการเรียนรู้ผ่านสิ่งแวดล้อมที่คือเพื่อน (ปรโตโฆสะ) ส่งเสริมให้เกิดทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรม ก่อให้เกิดความสุขในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาทวี มหาปญฺโญ ได้ศึกษาเรื่อง การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี (พระมหาทวี มหาปญฺโญ และคณะ, 2557) พบว่า การใช้หลักเหตุและผลในการบริโภคสื่อสังคมออนไลน์ ควรปฏิบัติตามหลักโยนิโสมนสิการ หรือ การคิดไตร่ตรองในการบริโภคสื่ออย่างแยบคาย พิจารณาเลือกว่า สื่อไหนดี สื่อไหนมีประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างรอบคอบ เสพสิ่งที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หลังจากบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการมีปฏิสัมพันธ์แล้วนั้น จึงเข้าสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาและแนวทางปฏิบัติตามอริยสัจ 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2557) จะพบว่า

ทุกข์ จากการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ คือ การถูกหลอกจากความไว้เนื้อเชื่อใจ ทำให้จิตใจเศร้าหมอง โดยอาจเป็นเหตุจากการเสียทรัพย์ การถูกละเมิดในร่างกาย

สมุทัย หรือสาเหตุแห่งทุกข์เกิดจากการหลงเชื่อคำเพื่อนในโซเชี่ยล

นิโรธ คือการได้รู้จักคบหาเพื่อนที่ดี

มรรค คือ การปฏิบัติตามแนวทางการคบคน โดยใช้การเลือกคบเพื่อนที่ดี (ปรโตโฆสะ) และการมีทักษะความคิด (Critical Thinking) หรือโยนิโสมนสิการ ที่เป็นคำใช้พระพุทธศาสนา

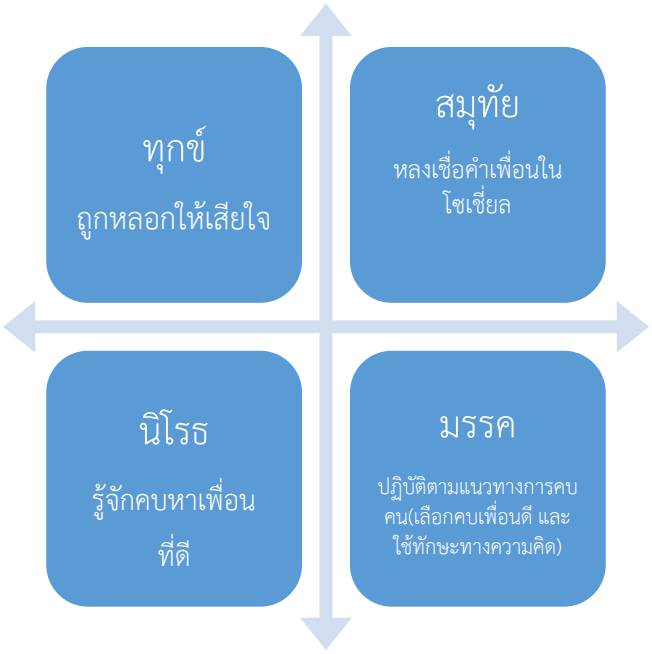

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทย ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบ ซึ่งตั้งชื่อว่า “LOVE MODEL” ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการเลือกคบเพื่อนของเด็กและเยาวชน ตามที่แสดงจากภาพ ดังนี้

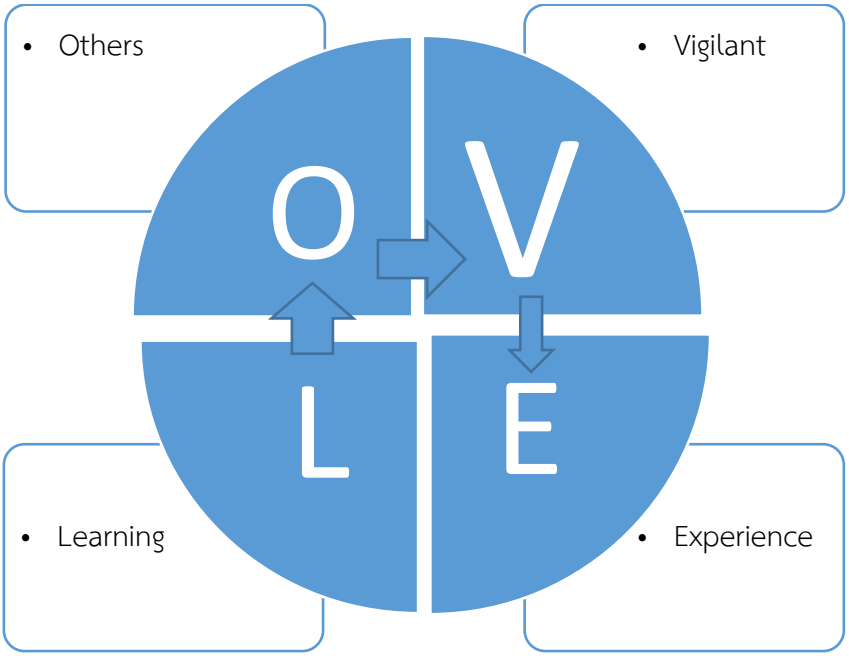

แนวทางการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยนั้น ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมรอบด้าน โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่คือเพื่อน กระบวนการคบเพื่อนมีสิ่งที่สำคัญที่ช่วยประสานให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีงาม นั่นคือความรัก จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิด LOVE Model ที่มีชื่อเต็มว่า “Learning from Others by being Vigilant through Experience”

L = learning หมายถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติ ประเภทของมิตรแท้ (ปรโตโฆสะ)

O = Others หมายถึง บุคคลที่ต้องมีสัมพันธภาพต่อกันในสังคม (ทิศ6)

V = Vigilant หมายถึง ความระมัดระวัง การคิดอย่างรอบคอบ การมีทักษะการคิด (โยนิโสมนสิการ)

E = experience หมายถึง ประสบการณ์ ทั้งที่เกิดขึ้นโดยตรง และจากการเรียนรู้ (โยนิโสมนสิการ)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่าสภาพปัจจุบันของการคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อสังคมออนไลน์ เด็กและเยาวชนไทยมีการใช้อินเทอร์เน็ทผ่านโทรศัพท์สมาร์ทโฟนในปริมาณที่สูง และมีความเชื่อมั่นในการเผชิญหน้ากับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากเพื่อนในสื่อออนไลน์ รวมถึงเชื่อว่าสามารถแก้ไขปัญหาให้กับเพื่อนและตัวเองได้ ซึ่งสวนทางกับข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนที่รายงานผลกระทบด้านอาชญากรรมที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากภัยออนไลน์ ดังนั้นการนำ LOVE โมเดลที่พัฒนาขึ้นจากการบูรณาการ

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มาใช้เป็นแนวทางในการเลือกคบเพื่อนของเด็กและเยาวชนไทยในสื่อออนไลน์ จะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันและมีการเจริญเติบโตอย่างเข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุขในสังคม

เอกสารอ้างอิง

กองกิจการเด็กและเยาวชน. (2561). *การรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ของเด็กและเยาวชน*. เรียกใช้เมื่อ 10 สิงหาคม 2561 จาก https://www.dcy..go.th/web

ดวงรัตน์ โกยกิจเจริญ. (2558). ผลกระทบจาการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนนักศึกษาในจังหวัดภูเก็ต. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต*, 11(1), 157-186.

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข. (2553). *การฟื้นตัวจากวิกฤติสิ่งแวดล้อมตามมุมมองของพระพุทธศาสนา รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 7.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นพมาศ ธีรเวคิน. (2542). *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นรวีร์ โชติวรานนท์. (2557). การหลงตนเอง: ศิลปะสื่อดิจิทัลสะท้อนความจริง และมายาบนสื่อสังคมออนไลน์. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปะมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลปศึกษา.* มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปวีณา หงสกุล. (23 ธันวาคม 2562). เด็กและเยาวชนไทยกับภัยออนไลน์. (ปาริฉัตร์ ปางทิพย์อำไพ, ผู้สัมภาษณ์)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (2559). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนที่ 115 ก หน้า 1 (30 ธันวาคม 2559).*

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาทวี มหาปญฺโญ และคณะ. (2557). การใช้ชีวิตในสังคมออนไลน์ตามหลักพุทธวิธี. ใน *รายงานวิจัย.* สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย. (2562). *รายงานการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เด็กกับภัยออนไลน์ ประจำปี 2562*. เรียกใช้เมื่อ 30 มกราคม 2563 จาก https://www.dcy.go.th/webnew/uploadchild/nwk/download/file_th_20191908150537_1.pdf

วิไลภรณ์ จิรวัฒนเศรษฐ์. (2559). เด็กยุคดิจิทัลภายใต้สังคมแห่งสื่อออนไลน์และการเรียนรู้ทางสังคม. *วารสารอนาคตวิทยาทางการศึกษา*, 1(1), 1-12.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2551). *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 15).* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2546). *จิตวิทยาสังคม ทฤษฎีและปฏิบัติการ.* นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *นโยบายไทยแลนด์ 4.0 มุ่งเน้นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบใหม่ .* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

สุทธิพร นิราพาธ. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นเกมคอมพิวเตอร์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และพฤติกรรมก้าวร้าวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. ใน *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.* มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เสาวภาคย์ แหลมเพ็ชร. (2559). พฤติกรรมและผลกระทบจากการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดนนทบุรี. *สุทธิปริทัศน์*, 30(93), 116-130.